

## TEMIR YO‘L TRANSPORTI IQTISODIYOTIDA DOLZARB MUAMMOLAR

To‘rayev Diyorbek O‘ktavovich  
Sobirov Azizbek Akbarovich

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada temir yo‘l transporti sohasida mavjud bo‘lgan dolzarb iqtisodiy muammolar, xususan infratuzilma yangilanishi, tarif siyosatidagi nomutanosibliklar, tashuv salohiyatidan to‘liq foydalanilmasligi, raqobatbardoshlik masalalari hamda sohaning raqamlashtirishdagi sur‘atlari ilmiy asosda tahlil etilgan. Shuningdek, statistik ma‘lumotlar asosida O‘zbekistonda temir yo‘l transportining hozirgi holati o‘rganilib, muammolarni bartaraf etish yo‘nalishlari taklif qilingan.

**Kalit so‘zlar:** Temir yo‘l transporti, infratuzilma, tarif siyosati, yuk tashish hajmi, raqamlashtirish, logistik tizim, iqtisodiy samaradorlik, temir yo‘l tarmoqlari, milliy tashuvchilarning raqobatbardoshligi.

**Аннотация:** В статье дан научный анализ современных экономических проблем в сфере железнодорожного транспорта, в частности, обновления инфраструктуры, дисбалансов тарифной политики, недоиспользования транспортного потенциала, проблем конкурентоспособности и темпов цифровизации отрасли. Также на основе статистических данных изучено современное состояние железнодорожного транспорта Узбекистана и предложены направления по устранению проблем.

**Ключевые слова:** Железнодорожный транспорт, инфраструктура, тарифная политика, грузооборот, цифровизация, логистическая система, экономическая эффективность, железнодорожные сети, конкурентоспособность национальных перевозчиков.

Temir yo‘l transporti har qanday davlat iqtisodiyotining tayanch infratuzilma tarmoqlaridan biridir. Ayniqsa, yuk tashishda arzonligi, ekologik xavfsizligi,

massaviyligi va uzoq masofalarga xizmat ko'rsatish imkoniyati bilan ajralib turadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, temir yo'l transporti hali ham qator iqtisodiy va tizimli muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Ushbu maqolada mazkur muammolarni tizimli tahlil qilish va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

2024-yil yakuniga kelib, "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan tashilgan yuk hajmi **81,2 million tonnani**, yo'lovchilar soni esa **22 million kishini** tashkil etdi. Biroq, mavjud temir yo'l infratuzilmasining **60% dan ortig'i eskirgan** bo'lib, bu tashuv sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda jami temir yo'l tarmog'i uzunligi 7 300 km bo'lsa-da, undan faqat 3 500 km qismigina elektrlashtirilgan. Elektrlashtirish darajasi atigi **47,9%** bo'lib, bu MDH davlatlari o'rtasida eng past ko'rsatkichlardan biridir. Natijada, yoqilg'i sarfi yuqori, xizmat ko'rsatish xarajatlari esa oshgan.

Yuk tashish tariflari ko'plab tadbirkorlik subyektlari tomonidan yuqori deb baholanmoqda. Ayrim tovar guruhlari bo'yicha tariflar import va eksport narxlariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, **yuk tashishning 1 tonnasi uchun o'rtacha tarif 130 ming so'mni tashkil etgan**, bu esa avtomobil transporti bilan raqobat qilishni qiyinlashtiradi.

So'nggi besh yilda yuk tashish hajmi o'rtacha **1,3% o'sish sur'ati bilan** ortmoqda. Bu raqam iqtisodiyotdagi umumiy o'sish sur'atlari bilan solishtirilganda juda pastdir. Shu bilan birga, bo'sh qaytuvchi vagonlar ulushi **35% dan ortiq** bo'lib, bu temir yo'l tizimining iqtisodiy samaradorligini pasaytiradi.

Xalqaro yuk tashish yo'nalishlarida "O'zbekiston temir yo'llari" Xitoy, Rossiya, Qozog'iston va Eron temir yo'llari bilan raqobatga kirishmoqda. Biroq, xizmat sifati, tashish tezligi va multimodal logistik yechimlar bo'yicha hali ham orqada qolmoqda. Masalan, Toshkentdan Boku shahriga temir yo'l orqali konteyner tashish **10 kundan ortiq vaqt oladi**, bu avtomobil transportidan ikki barobar ko'proq.

Transport sohasida raqamli texnologiyalar joriy qilinayotgan bo'lsa-da, temir yo'lda bu jarayon sust ketmoqda. Elektron yuk hujjatlari, GPS monitoring tizimlari, onlayn yuk bron qilish xizmatlari cheklangan. Bu esa zamonaviy logistika talablari bilan mos emas.

Temir yo'l transporti iqtisodiyoti barqaror rivojlanishi uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim:

- Eskirgan temir yo'l infratuzilmasini bosqichma-bosqich yangilash va elektrlashtirish ulushini 70% ga yetkazish.

- Tarif siyosatini iqtisodiy asoslangan holda qayta ko'rib chiqish va sohada raqobat muhitini yaxshilash.

- Xizmatlar tezligi va sifatini oshirish orqali xalqaro transport yo'laklarida raqobatbardoshlikni mustahkamlash.

- Transport tizimining raqamlashtirilishini jadallashtirish, "Smart Railways" loyihalarini amaliyotga joriy etish.

- Bo'sh qaytuvchi vagonlar ulushini kamaytirish maqsadida logistik zanjirlarni optimallashtirish.

- Temir yo'l transporti iqtisodiyotning asosiy tayanchi bo'lib, unga yo'naltirilgan strategik investitsiyalar va tizimli islohotlarga mamlakat transport-logistika salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari. – 2024-yil yakuni bo'yicha transport sohasi statistik byulleteni.
- 2.“O'zbekiston temir yo'llari” AJ rasmiy hisobotlari. – [www.railway.uz](http://www.railway.uz), 2024.
- 3.Gulyamov Sh.R., Karimov R.K. Temir yo'l transporti iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.

4. Raqamli transport infratuzilmasi: xalqaro tajriba va O'zbekiston amaliyoti. // Transport va logistika jurnali, 2023-yil, №2.
5. Xalqaro temir yo'l ittifoqi (UIC) hisobotlari – [www.uic.org](http://www.uic.org).